

Butev dunjany proletarlary, birligiz!

Ju. Berkovic, Ja. Mazor.

Кар. 238 - 2

Kolhoz saty-aly emda komsomolnu vorclaray

Гаҗаланы А. көсыргенди.

NARSANA
1933 җ.

Komsomol politoquvoja tekusci politikadan usaq

d. a. k. zatlada, har bir komsomol jacejka emda aýrý-lyb har bir komsomolcu ne eterge—acýq volub ne eterge kerek voloqanlarýn belgili etmeklikdi.

Uşaqny maqanasyn esge çenil salyr usynne, aýlar usynne—any uc dersge (uc zaniyatijaqa) vömeklik igidi. Uşaqny ne ajtxanyn biliv aýlar usynne axýrna kontrol soruvla salynnandy. Bu tema vla tolu şaqrej volurqa syjgenle, bu temany usyn den enci literaturany spisogun oqiv andan xajýrlanýrqa volluqdula, ol spisok munu axýrnda kogyzylennendi.

Uşaqny oqumaqlýqda (prorabatvat etivde) jacejkanyn işin, dejatilnostun andan yzmez usyn—komsomollany politškollarynda emda politkruzoklada uşaqqa tnylavcula, alaqa vylaj etigiz dev kogyzylgen zatlanyn eterge, alany vojunlaryna salynnan vorclany vaşaryrqa tnynslydyla. Söz usyn, kolhoz politškolda tnylavculaqa, kolhoznu vazarqa mal, hareket-xadek syqaryvnu haqýndan uşaq asxan zamanda, ol vazarqa varqan kolhozculany ne xapar ajtxanlaryn eşitirge kerekdi, transport qalaj quralqanyn, kolhoznu kolhozculaqa emda enci mylkcylyge voluşuvu ajaq usyne qalaj salynnanyn, kolhoznu produkdasyn qalaj sajlanyn alaqa qallaj kesamat-vaqa qalaj verilgenini haqýndan tnylaqanlany ne ajtxanlaryn esge alyrqa kerekdi. Andan sonra tnylaqanlardan aýrýlaqan brigadalaqa bu uşaqny syzgen zamanda kolhoz satyv etivde korylgen çartylyqlany tolturur madarla eterca vijururqa kerekdi emda bu vijruqlany tolturqanlaryn vla tolturmaqanlaryn kellik dersde tinterge qararqa syzerge kerekdi.

Vylaj vla komsomol politškollada emda politkruzoklada kolhoz satyvnu voprosalaryn yrenmeklik, vilmeklik, kolhoz satyvnu çajmaqlýqny haqýndan partijany

onovlarъn emda VKP(В)-ni Ara komitetini sentjavr plenumu etgen rešenijalarnъn tolturur ucyn ańb, aktiv kyreşgen vytev komsomollarnъn emda işci, kolhozcu çaş, telyny tartarqa, çыjarqa vorcludu.

1. Tovarоovorotnu ullu өsdyrmeklik— soszalizm işlevny em vaş vorcudu.

Sovet emda kolhoz satıvlanъn ullu etmeklikge-kenertmeklikge savlaj vizni partijavъznъn da emda şaxarda elde da kesi qъjъnъn bla çaşaqan xalqlanъn da aqыllarъn esleri voş tartılmajdъ. Bu iş vilmegenlej cыoъb qalmaqandъ emda bu çanъ tyjyldy; vizni partijavъznъn szozalizm savıvldan (nastuplenijadan) verici bu snabzenija vorcnu salъb turqandъ. VKP(В)-ni XVI s'ezdinde Stalin çoldaş partijanъn em vek vaş vorclarъn ajta-körgyze kelgen zamanda „bu zatxa şaxarda elde da kesi qъjъnъn bla çaşaqan xalqnъn amalъ volmaj kerekli volqan produkta bla kereksiz etmeklik-tojundurmaqıbъq da bu zatxa kiredi“ dev körgygzendi.

Stalin çoldaş snabzenija vorcnu promъşlennostnu өsdyryvny usynden ajtxan altъ sөzynu brinci sөzy volub salqandъ. Xozjajstvennikleni soveşanijalarъnda iunnu 23-synde 1931 ç. Stalin çoldaş kesini ullu maqanasъn volqan (istoriceskij) sөzynde (recinde) „bu saqatda, vy közyvde işcile keslerini har bir tuqum materijalnъj, kulturnъj çanъ bla da kerekli zatlarъn ovespecit etmeklikni kyçly-ullu izlejdile emda viz alanъ ovespecit eterge kerekli volavъznъn“ dev vylaj ajtxandъ.

Şaxarlada, ellede da kesi qъjъnъn bla çaşaqanlanъn materijalnъj kulturnъj çanъ bla da nellej bir toxdausuz ullu өsyv varqanlarъn kibik, allaj bir kerekli zatlarъn da

əsedİ emda snavzenİja problema da allaj bir kerekli vola varadъ.

Bu sorulanъ-kerekli zatlanъ toltururca-vaşarъrca vizni çurtubuzda kyc-qarъvu əsemidi? Ajhajda əsedİ.

Ullu socialist industrijanъ usy bla çы-çылдан kolhozla, sovhozla əsedile. Emda vьla mirzeyny da, etni da, ovosclanъ da, qaloqan e'm produktanъ da kəvden-kəv beredile. Səz usyn 1928 ç. hazъrlannan 660 miln. pud myrzevny ornuna 1930 ç. 1350 miln. pud myrzev hazъrlannandъ 1931 çы'a—1400 miln. pud. Ullu mexanizirovannъj kolhoz, sovhoz mylkleni vaşxa uaqланнан, artxa qaloqan enci mylkcyleni qatъnda çetişimliklerini-xorlamaq-lyqlarъnъ vullaj volumlarъ (rezultatlarъ) vardъ.

Çenil promъşlennostnu sьrevoj vazasъ əsedİ, har çarъllыqqa da kerekli voloqan xareketni-xadekni (tovarnъ) etiliv sьqъvu kəvden-kəv əsedİ emda el mylk proizvodstvo əsedİ.

Promъşlennostnu da, el mylknyda produksijasъnъ bu çenil əsmekligini kycy bla vizni çurtubuzda kesi qъjъnъ bla çaşaqanlanъ materialnъj urovenleri (volumlarъ) toxdavsuz əsedİ. Alaj bolsada bu zatnъ usynde ne etillik da etiliv voşaqanmъdъ? Ne va har ne eteligiviznikycyvyzny bu zatxa saloqanvъzъmъ, xajъrlandъrloqanvъzъmъ? Stalin çoldaş xozjajstvennikleni soveşanijalarъnda „oqaj derge çaramaz, bu art çыllada işcilege yj işlevny, yj tavdъrъnı emda alanъ snavzat etiny usynde az zat etilmegendi. Alaj'a bu etilinnen zatla işcileni əsyv varoqan kerekli zatlarъn çavuvda, alanъ kereksiz etivde entda tolu igi kereklisi caqlъ bir zat etilmegendi“ dev vьlaj ajtxandъ. Stalin çoldaş daqъda snavzenijanъ usynde çetişimsiz zatlanъ sьltavlarъn (pricinalarъn) emda kesi qъjъnъ bla çaşaqanlanъ izlegen-kerekli zatlarъ bla kereklisi caqlъ bir

tolu volmataqlıqların emda vılanı tolturur usıne vizni volqan çetişimli zatlarvızını tolusı vıa xajırlandıya vilmegenıvizni kergyzedi-esletedi.

Bu zatın sıltavı (pricinası), „vizni savıaj sınavzen apparatavızda volqan vırokratizmadadı, sıı aıoıvıurıı, em vek da potrebıtelıskıj kooperasıjalarvızda vırokratizmanı, volmaqlıqııdan-ıyşlemeklıgındendi“.

Sınavzenıjanın ıgı eter usıne promışlennostnu emda el mılknu produksıjasın køv etmeklik tamam volıv qalmajdı, mııı usıne ol produksıjanın kereklılege (potrebıtelıge) elte bılrıge emda tovarıovırotnu axş qırarqa kerekdı.

Tovarıovırotnu axş-ıgı qıramaqandan sora öııv, qoşulıv kelgen çetişimli zatlarvızını tız xajırlandıyrallıq tıjılvız emda şaxarda elde da kesi qıjın vıa çaşaqanıanın promıtovar vıa sınavzat etelılik tıjılvız.

Bızde tovarıovırot aman nek quralıqandı? Bu sorıqa vizni partıjavızın Ara komıietını, Sovnarkomnu emda sentrsojuznu majın 12-de 1931 ç. ıstorıceskı ovıraşenıjalarında çıav verılgendi. Bu zatın sıltavı (pricinası) potreb kooperasıjıla volqan xareketni-xadekni keslerini qollarına alıv emda monopolnıj¹⁾ volımnı-orınnı tutxan vıa bıргеlej „endı qısxı erlej oqınaqtıvra produkt auşdurqa køvıerge (produktıovımenne) zaman volqandı dev, sovet satıv-alıvnu öııymeklikni vorcların usınde, çanıııı vı umıtla-sözle vıa xozrascetnu da vardırııaj anın vıa bırsca cast-

¹⁾ Monopolıja-dev bıı talaj zatın bırlışmeklıgıne ajıladı.

ны (enci) satъsulаны qъsmaqlыq (vtesnenie) qoratmaqlыq sovet satъvnu ъsdyryr murat volqанын unutup qojqandyла.

Bu tuqum levaskij yleřiv qъьqlaqa-işlege emda erlej oqunaq produktoovmenne kѳsyv qalyrqa umut etgenleni maj obrařenija kyçly urqandy (otpor bergendi). Tovary (xareketni-xadekni) saqlamaqlыq, tьjv, mardalav (bronirovat, normirovat etiv) qъsьv toxtamaqlыq kyçly qъsxartыqan (sokratit) etilgen edi, emda roznicnyj satъvnu ullu eterge-kenertirge emda satъv (torgovyj) predprijatijalany ъsdyryrge, kenertirge alany işlerin hozrascotnu, zdelřinany usy bla vardььrqa, emda kooperativ organizasijalany çuq hazьrlav işlerin ъsdyryrge dev qatъ vorc volqan edi.

Bizni çurtubuzda, bizni çařavubuzda tovaroovorotnu tyz quravda,—tyz çьjvda Sovet satъv-alyv em vek bir tyz formady dev partijany maj obrařenijasьndan sora da xar etgen onovunda (reřenijasьnda) ajtььv, certiliv turqandy.

Bytev xalq mylkny kѳltyryde-ѳsdyryvde emda bu zatxa bolřevik çyryřny salьvda tovaroovorotnu nellej bir xajьь, (znacenijasь) maqanasь volqанын partijany-XVII konferensijasьnda etgen onovlarьnda (reřenijalarьnda) da kѳrgyзgendi: „Bizni xar bir mylk iřbizde, çařavubuzda da hozrařcetnu usy bla tovaroovorotnu cьn alьburun roznicnyj satъvnu ъsdyrmeklik-ken etmeklik mьndan aььqa bizni mylkyvuzde volьv, xajьrlandyььlмай saqlanyv turqan kѳv zatъvьz (rezerv) sosializma nakoplenijany ѳsymune ullu xajьr bergen emda savlaj sosializma işlevny varьььn kyçly eterik vajьqlaryvьznь tabьvqa vek ullu çol volady“.

El tyken (potrevkooperasija) satıvu usynde xazna qalmaj monopol volıv, bu monopolnu satıvnu usynde kereklilege zaranna vardyğv vaşlaqandı.

Bu zatxa qarav, bu zat usynne kooperativleni satıvlarına qarav qalmaj, alañ usyne da qıralnı promkooperasijalanı, sovhoz, kolhoz birleşgen mykleni emda sıñ axıında kolhozculanı kesi qıjını bla çaşaqan vaşxa enci mylkcyleni da satıvların ıllu ösdyrurge-keñ eterge—dev partıanı onovu (reşenijası) bu zatxa ajlanandı. Bu zat satıv sistemalanı (torgovaja sistema) bir-biri bla erırdirmeklikge, alañ işlerin igige vuturqa, satıvnu ıllu, keñ etivge emda elde şaxarda da xajırlanmaj turqan vajlıqlarınvızın-rezervleribizni, tovarovorotxa xajırlandığvırdı emda satıvnu icinden perman, kulak vaşxa (castnıj) satıvcı-alıvcı elementleni qısdamaqlıqqa vek ıllu maqana, sebev vılluqdu.

Kolhoz satıvnu ösdyrmeklikni usynde oñcu, „solcu“ oportunistleni ıllu qarşısylqlarına tıvejviz.

Sovet satıvnu ösdyrvny, çajıvnu vorclarına „liberal-vırzua kızıden qaramaqlıq, allaj maqana vermeklik“, sovet satıvnu keñ salıv vardyğvda klass kyreşni sansız etmeklik oñ oportunistleni qılyqlardı. Sovet emda kolhozla satıvnu ösdyrmeklikni usynden partıanı etgen onovun, ala bazar stıxıanı ösdyrmeklikge emda „taza satıvqa“ „cistıj torgovlege“ kócmeklikge sanajdıla-tergejle.

Ma bu zatdan sentralizovannıj snavzenıanı fondların sacxan-razvazarivat etgen oñ oportunist praktika, enci satıvcı bla kyreşge suvuq qaramaqlıq, sentralizovannıj xazırlavlannı qavıl etmemeklik—alañ usy bla atlarqa izlemeklik tuvadı. Vıljadan satıvda tyrlı-tyrlı perman dıxlu aqılla-ışle sıqadıla (vaqa salıvda sovet

politikanь vizuv, tovarlanь bir-birine auşduruv işle d. a. k.).

„Sol“ opportunistle - produktalanь tuvra bir-birine auşdururqa көсув qalьrqa izlegen qavumla, partijanь kolhoz satьvnu çajmaqьqнь usynden etgen ondvlarьn пер-ни al vaşlaпnan atlamьna-kөzyuvne „qajtmaqьrqa“ sanajьdьla. Bьlajda ala ol zamanda satьv alьv bla endigi satьv-alьvnu сьrtda vaşxa tyrly çolla bla varqabьnь rьn „kөрmejdile“.

Пер-ни birinci kezyuvynde (etarьnda) satьvnu өsdyruvny-çajьvnu vaşxalьqь ne zat voloqan edi? Bu көzyde (etavda) satьvnu çajmaqьqнь vaşxalьqь quru socialist industrija volub qalmaqandь, munu kivik vaşxa elli enci mylkcytle, tav ellede kulakla qaumu da voloqandьla. El mylk millionla bla kesek-kesek volub emda bu kesek-kesek uaqьq „kesini enci-kesi mylkym degenligi bla sozializm işlevge ullu qorquv salaedi“.

1926—1927 ç. ç. oqunaq savlaj elleden tьşьnda сьqoqan myrzөv ovorotdan 20%₀-ti kulaklanь ylyşy vola edi. Bьlaj bla bu uslovijada ellileni satьvlarьnь çuavь (rezultatь) kapitalist elementleni өsmekligi vola edi.

Bu saqatda xal-volum ol zamandan vaşxadь. Biz endi sozializmanь tyv taşin (fundamentin) ornaxanbьz-saloqanbьz. Leninni „kim-kimni“? degen voprosu şaxarda elde da art al volmaj kapitalizmaqa qarşь sozializmaqa хajьrqa vitiv-tьnьv (reşen volub) voşaqandь. Sovet sojuzu art al volmaj sozializma çoloqa minnendi. Ol çьllanь qatьnda vizni socialist industrijavьz uzaq uzun alьna atlaqandь. Endi el mylkny kyclegenle ol zamanda uaq-çonurcxaca voloqan vaşxa enci mylkcytle tyjyldyle, busaqatda el mylk-de alсььq etgen, alсььq orunu aloqan emda socialist sektor voloqan kolhozla, sov-

hozladyla. Endi el mylk produksijanь em ulla vergen kolhozla-sovhozladyla.

Бълај вла альв қарасақ, сатывну қажьвда-кен ulla etivde перни биринци стадиясында волқан vazadan busa-қатдақь vaza ваьха тырлыды. Ол vaza busaқатда ellede kulak sektorla тыжылды, busaқатда ол vaza kolhozla, emda socialist promььlennostdu.

2. Kolhoz satьv — kolhozlanь proizvodstvennьj қань вла кыцлы etmeklikni tutxucudu (гьсагды)

Partijanь Ara komitetini emda sovmarkomnu myr-zev, et хазьrlavnu emda kolhoz satьvnu usynden etgen em ulla-kerekli begimleri (postanovlenijalarь) kolhozlanь тындан арь қураьlv emda mylk-гьsxь қань вла кыц-лы-қарьvlu etivge хар ne tuqum қань вла да қолла (uslovijala) асхандь-сьоарқандь.

Belgilidi, myrzev хазьrlavnu 1932 қ. planь 1931 қ. вла теңешdirsek, planь sovhozlaқа келтырген вла—kolhozlaқа emda қарь, ортальq enci mylkcylege plan 264 million pudxa derici қьsxartьlқандь. Ань кивик mal хазьrlavnu planь emda texniceskij kulturaқа да kontrak-tasija век қьsxарьlқандь.

Қьралнь sentralizovannьj zagotnьvkalарьн қьsxart-xan-az etgen вла birgelej kolhoz satьvnu ulla кен eterge, өсдырырге век ulla себевли затла асьладьла, kolhozlanь, kolhozculань emda кеси қьжьнь вла қашақан ваьха enci mylkcyleni тындан арьсында иь etivge, mylkny-гьsxьнь өсдырырге-кен eterge emda kolhoz mylkny кыц-лы-қарьvlu eterge d. a. k. mylk-гьsxь islege кел сальv-ларь ulla volадь.

Xar bir kolhozcuğa, xar bir kesi qıjıñnıñ bla çasağan enci mylkcyge aсыq volurğa kerekdi—proletar qırалnıñ allında kontraktasionnıj dogovorlanı ysy bla vojnuna birinci kızıv vorc volub tuşgen qırалnıñ sentralizovannıj zagotovkasın zamanında emda toľusu bla tıñdırğan bla birgelej ol kolhoz satıvnu ulla-ken etedi emda kesini produksijasın vazarda vaqasıñ bla satadı. Bılaıñ bla qırалnıñ myrzev, et d. a. k. qalqan hazırlav zatlanıñ planıñ toľusu bla zamanında tolturmaqlıq kolhoz satıvnu ken-ulla etivny em ulla bir daçarasıñdı.

Partijanıñ Ara komitetini emda SSSR-ni Sovnarkomunu 1932 ç. savandan-baxadan myrzev hazırlamaqlıq, emda kolhoz satıvnu oşdyrmeklikni ysynden etgen begiminde (postanovlenijasında) tyz bılaıñ kergyzylynedi: „Bu myrzev hazırlamaqlıq planıñ tolturqandan sonra emda urluq fondnu çyjqandan sonra janvarnıñ 15-den 1933 ç. vaşlav kolhozlağa toľu kesleri syjgenca artıq myrzevlerin tıjqıcsız satmaqlıqqa erkinlik berirg“.

Ara komitetni emda SSSR-ni Sovnarkomunu Oktjabrınıñ 23-de 1932 ç. et hazırlavnu ysynden etgen begimi bla kolhoz tovar fermalağa, kolhozcuğa emda enci mylkcylege qırалğa nalogca kycy volqan et berir vorc saladı, anıñ bla birgelej rajonna verilgen mardanıñ (normanıñ) AK bla SSSR-ni SNK postanovleniasıñ salqan normadan oerge koltırtırge çendıyrge emda ekin-ci qoşaq eterge çararıq tyjyldy dev kergyztedi. Anıñ bla bergelej „tyz—ariv vergenlege, keslerini produksialarına kesleri syjgenca eterge toľu erkinlik berirge“ dev kergyztedi.

Bu eki metodnu, qırалnıñ sentralizovannıj zagotovkasıñ bla kolhozlanıñ, kolhozculanıñ, kesiqıjıñnıñ bla çasa-

қан encimylkcyleni, mylklerinden сырқан хайыргып сатыв методну тыз вардырмақылып vusaqat көзүвде социализм işlevge болшевик çyryş салыну usynde век ullan мақанась варды.

„Мындан арьсында сахар вла елни арасында товараоворотну иги кычлы-кен, етер усунне, бу еки методну бир-бирине вайлав тыз вардыргыа, сахарсылань да мындан арьсында ullan кычлы снавзат етерге емда қырал заготовкалань көвусын совхозлақа салыргыа, колхозлақа, елцilege қысхартыргыа ань вла биргеlej колхоз сатывну өсдыргыге мулат-борс вьлаjды“—деу Ара комитетни емда СССР-ни Совнаçкомуну вегиминде вьлаj аjtxандьла.

Алаj болсада колхоз сатыв қыралнь сентралizovанныj заготовкасын қысхартхан вла өсүв қалыргыа да керек болмаjды. Колхоз сатыв колхоз кыреşни вилегиди, тутхусиду (гьсагыды) емда хар бир кеси қыжнь вла çаçaqан еллиге кесини мылкын- гьсхьсын өсдыргывде да ем сатыв бир вилегиди-тутхусиду.

Бу затнь usynde колхоз затывну век ullan мақанась варды.

Толу асықды, Ара комитетни колхоз сатывну usynден етген оновуна көв колхозла планан тыşында, план толақандан сора да, артықда сапан сырув, малнь өсдырув емда хар бир ваşсызлық да тас болув, сраф болув вла да кыреşив, işlerin да иги етив çуав вердile.

Алаj болсада колхоз сатывқа қарşь барқан адамла да вардыла. Сөз усун, алань бир қавуиму социалист формادا (типде) қуралақан колхозқа сатыв-алыв iş çyryтырге çарамайды, вет тыjылды, колхозлань емда колхозцалань сатыв-алывларь колхозну işине-қылықына çараşмайды вет тыjылды деу

ылајоа санайды. Бу туқум туру солцу „теорияны“ политика җанындан тыз болмақаны емда зараны болқаны вегитив кыреширге керекли болмады, ол алајда-толу асыды. Белгилди, „Solcula“ артысызда век ullan perelomnu көзынде савлај elle емда станиселе колхозлаја тартылаң заманда, колхозја кирген elli арғы киргенлеј оқунақ socialist волув қалады, ол кесине енци-қошақ мылк ізлемезге кереклиди дев ылај вла işni тунакы етерге, tersine ајландырыја кыреşgenleri асыды, ма, тав бусақатда да колхоз қозғалыну tamally формасы болған artelleni усу вла солцу sekirivcyle andan сыққанедиле.

Бу opportunist ојлашылаја (vzgljadлаја) қаршы партија қаты кырес асы, ол туқум ојлашы зараны, ters болқаны ајақ етди.

Stalin җолд. agrarnik-marksistleni konferensijalarында 1929 җ. сыдыв сөleşgeninde ајтханды: „kolhozla берилген esele, sora sosializmni işlerге керекли болған зат вары да берилгенди дев ақыл етмеклик җанылыс волур еди. Kolhoznu clenleri socialistlege бурулув вошақандыла дев ақыл етмеклик вытында җанылыс волур еди. Оқай, ellini-kolhozсуну җанындан işlerге, тырлендирге, аны еңилікке тартып турған ақыл-иннетин қоратыры—tas етерге емда andan socialist җамақатда tamam кerti җаны-қаны via işlevcy adam етерге алқын көв işlerге, көв кыреширге керекди“.

Kolhozla уақ-выркылув қалған—elli мыксылени millionла вла җаны җасавја, җаны işlevге, җаны қоруқја—қолаја емда машина-трактор кысге, қарыја салған аны вла биргеlej el мылкны socialism қолунда өсдырыву—(razvivat) etivny бир tutxucu-socialist форма қолудула.

Partiyanы XVI s'ezdi кесини етген onounda (reşenijasyнда): Ellile artelге киргенлеј оқунақ, алаја енци

qoşaq mylkny unutup-qojuquz dev izlemeklik (trebovat etmeklik), ol Marksizmanь-Leninizmanь azbukasьn unutmalyqdy“ dev vylaj aytxandy.

Kolhoz satьv, kolhoznu vetine (prirodasьna) tьjnşly-çaraşьv tyjyldy dev çanşaqanla-qьsьrçanla bu zatnь aňlamajdyla neda aňlarça syjmejdile.

Ellileni aslamьsьna igi çaraşxan forma volçan e/m. artelni kyçly eterge, vardьrçanla dev partija xar zamanda bildiredi, aytady. Artel mьndan arь da bir talaj çuvuqlaşьv kelgen çyllanь icinde kolhoz proizvodstvonu em vaş formasь volub qalady emda artelge kolhozla savlaj da, kolhozcula, kolhozcu—elli kesini enci çasavuna intresi ullu volçan хьsavdan qalady emda artelde sredstva, proizvodstvanь obovşestvit etelle (araça saladyla), yj vaxcasь, uaj tuarь, yj tavuqu, yjy-yj islegeni-mekamь zat degenca bu zatla va araça salьnmajdy, d. v. k. zatlarь kesini enci хьjrlanmaqlыçьna qaladyla.

SSSR-ni çer onovlarьnь işlerini xalq komissarlarьnь tamadasь Jakovlev çol. kesini, 1932 ç. „pravdanь“ № 104-de ijulnu 15-de kolhozlanь, quralьv mylk-rьsxь çanь vla kyçly etivny usynden çazçan statijasьnda vylaj çazady: „Tolu asьqdy, kolhoz satьvnu haqьndan vьjyl çaz etilgen onovla varьda el mylk artelni xandan—prirodasьndan sьçadyla, ol artelde ellilege em tьnc emda aňlasьvlu formada—sposovda kolhoznu emda kolhoz-cunu obovşestvennьj interesleri kolhoz-cunu ksini vaşxa, enci interesleri vla vajlanadyla, taqьlvьvдыla“.

Martnь 10-da 1930 ç. oçunaq partijanь Ara komiteti e/m. produktaça kontraktasijanь vardьrvnu usynden etgen onovunda savlaj partorganizasijalaça, „e/m produksijaça kontraktasijanь vardьrçan vla birgelej, vazarnь çavьvnu, toxtatьvnu, etdir-

mezge, satıvnu qojmazqa emda kolhozculanь vazarda keslerini produktalarьn satıvnu tıjmazqa“ dev kycly kogyzgendı.

Kolhozlanь quralıv-mylk-rısxь çanь vla begimli etmeklikni emda mynu ysynden etillik işleni-közyly vorclanь haqьndan Ara komitetni fevralnь 4-de 1932 ç. etgen onov emda Ara komitetni martnь 6-da 1932 ç. mallanь zor vla ara mylkge saldırvь vla kyreşmeklikni ysynden etgen begemida, Ara komitetni pravitelstvonu da mal hazıramaqlıqnь kolhoz satıvnu ulla etmeklikni ysynden etgen begimleri da emda kolhozlaqa, kolhozculaqa, kesi qıjьnь vla çaşaqanlaqa satıv etdirmeklikni ysynden pravitelstvø etgen begim da—vьla varь da bir çanь vla kolhozlanь organizasionno-xozajstvennьj kycly etmeklikge, alanь ic artel formalarьn kycly vardırvьrqa emda ekinci çanь vla şaxar vla elni arasьnda tovarovоротnu ulla (razvertvovat) etmeklik ysyn vu onovla begimle varь da vu zatla ysyndyle, vu zatlaqa ojlannanlarь-napravit etilgendile.

Kolhoz satıvdan сыqqan хайр (doход) kolhozlanь tovarnostluqlarьn ulla etmeklikge, kolhoz mylkny kycly (ukrepit) etmeklikge, asxa qarıvlarьn, asxa vazalarьn (finansovьj vazalarьn) kycly etmeklikge emda kolhozculalь çaşavlarьn-volumlarьn igige vurıroqa ыьна ajlanьv kerekdi-voluşadь.

Bu art eki ajda kolhozla keslerini artıq zatlarьn (produksijalarьn) vazarqa tögüv tevregenli vu zat kerti volqanьn praktika (iş) kogyzdy.

Kolhozlanь proizvodstvennьj ukrepit (kycly) etivde kolhoz satıvnu nellej bir хайр volqanьn kogyzgen bir talaj ylgy alajьq.

Tiflisni şaxar tögereginde mylkyny icinde „Koxiani“ atlı em ullan bir kolhozun alyv ajtaıyq. Bu kolhoz 4 plodoovoşnyj larjok vla magazin asxandy. Kolhoz larjoklada, magazinlede tovarny vaoıasv vazar vaoıadan usyuzdu. Bu kolhoznu satyvunda tyzyn ajtsaq bir talaj çetişimsiz zatla da var edile, alaj bolsada, bu ullan çetişimliksizleri bolqanlaj da satyv etiv vaşlaıqandan (ketgen çyl sentiyabrny 6-dan) 75⁰/o-ge øsgendi emda kesini vorclarıny da telev voşav, busaqatda mylkny tovarnostun øsdyryr usynne bir talaj iş etedi.

Qaşirski rajonda „iskra“ atlı kolhoz satyvdan alqan xajıgına hamam işleıdi, bavla, tirmenle, inventar skladla işlev voşajdy emda 60 ana tonuzqa, tonuz orun işler közyvde (ocretge) çetiv turady d. a. k. көv oıumla vardyla.

Bu işleni-ylgyleni mından көv ajtıgıa, keltirirge da volları edi.

Alaj bolsada kolhoz satyv ara mylkny kycly—qarvılu etgenin, any xajıgıny (doxotun) emda kolhoz satyv kolhozculany aşarvqlarvny-ıcerik, kijimlerin da volumlarvny (materiiialno-vıtovoj polozeıijalarvny) igige vurıqanvny kolhoz satyvda ucastvovat etgen kolhozla kesleri көzleri vla көryv, kolhozculany bu işge inandıgıandyla.

3. Opportunist izvraşcenijalaıa (tersejtgenlege qarşv varmaqlıq kulaqlaıa, spekuljantlaıa qarşv varmaqlıqdy.

Kolhoz satyvnu øsdyrmeklik, ullan etmeklik nerman, kulak elementleni em artlarv, tamırlarv vla tovarovoırotıdan qvşdamaylıqdy.

Алань—бу элементени колхоз сатывну не çань вла да тьарға (затормозит етерге) кыреşгенleri толуга асырды. Партиань правительствону да этген оновларьна (реşенияларьна) кулакка халкъ инандырмаз çаньна, савлаж саты этгенлеге уллу налог салынырды дев елileni вьлаж вла догьутурға кыреşедиле. Арыş-вериşциле, спекулянтла, ел милкден сырған товарлань кеси керекlerine тутханла вла сатывчулань араларьна кириш, ваçань уллу өсдурь, итунанань дььнларьна ашав хайьрларьна усун, ишчилени ашарьд-иçерик керекlerin тавдыривну визар усун, колхозлань арив халда дуралыв милк-гьсхь çань вла вегимли етмекликге сырмав-вирув волур усун, не тавхан амалларьна, лаçьмларьна, хьлаларьна салыв кыреşедиле.

Совет сатывну өсерине, уллу волтуçуна қарşь қазават етив кыреşген, кулакка, перманна емда спекулянт-ха, (варишникге) алань тувра тьз тутхучу-çетеге класс çавну тьз агентурась волқан-он оппортунистле емда муну ов'ективнь союзниге волқан „сол“ оппортунистле вьлань бу кыреşlerinde, вьлаçа уллу волушлуқ бередиле.

Он оппортунистле — сентрализованный заготовканы хайьрна-маçанасьна (значениясьна) толуга ваçа бермеж есе, „сол“ загибле ва алаж волмаж снабзатетивну усында дьрал сатыв метод вла колхоз сатыв методну бир-бири вла тутхучу (соцетат), етивну—колхозла сатывну дьралнь сентрализованный заготовканы плань толуга вла толқунчанна дериси колхоз сатывну дожарға (отлөзит) етерге дев вьлаж аңьлаждьла. Бу зат, бу иш партиань директивасы вла харарь тьжылды, емда муну партиань директивасы вла бир қатышхан зать да çоқду—еки методну бир-бирине вайлав дегенни маçанась—колхозла, колхозчула емда кеси дььнль вла çаçaқан енцимылкыле сатывларьна

boluşmaqlыqlарь bla arьş-verişcile, spekulijantla (barişnikle), xar ne tyрly çapъ bla da kolhoz satъvnu ojarqа kyreşedile. Arьş-verişcile, spekulijantla, kolhoz arvalaqa tyvev, alanъ volqan produksijalarьn ucuz albъ, екinci yc kere vaqa satar ycyn, şaxardan tьşьna 20-30 km. cьqqanlarь bir talaj çerde acьq volqandъ—tutulqandъ.

AК-ni emda SSSR-ni Sovnarkomu, keslerini majnъ 20-da etgen postanovlenijalarьnda (begimlerinde)—„Iş-cileni, ellileni qьjьnlarь-bla çaşarqа umut etgen vaşxa, enci satъvculaqa (castniklege) magazinle, tykenle acдыrmazqa, emda xar ne tuqum çapъ bla da arьş-verişcileni, spekulijantlanъ tamьrlarьn yzerge“ dev vьlaj izlejdile (trebovat etedile). Sovet pravitelstvanъ vu kergyztgenin entda organizasijala savlaj varь da tolturmajdьla. Vu seveden pravitelstvo avgustnu 22-nde etgen vegimi bla, OGPU-nu, prokuror organlanъ emda mestnъj (çerli) vlastlanъ,—„spekulijantlaqa arьş-verişcilege 5 çьldan 10 çьlqa deri volçalъ bla konsentracionnъj lagerlege pravasъz emda aministijasъz azav salьrqa emda spekuljasijanъ tamьrъ bla qurururca kyreşmeklikni qatъ kyçly eterge dev vojunlarьna salqandъ“. Pravitelstvanъ vu reşenijasьnda volqanca kolhoz satъvqa vuzuqzaran volqanlaqa ullu-qatъ administrativnъj merala vujurqan bla virgelej vu tuqum kolhoz satъvqa qarşь kyreşgen perekupşikle bla, spekulijantla bla kyreşivge kolхозculanъ emda kesiqьjьnъ bla çaşaqan enci-mylkcyleni keslerin tartarqа çьjarqа kerekdi.

Kolhoz satъvnu tyz vardьrьrqa—kenertirge-өспьrьrge, emda vaqanъ ucuz etivge kyresivde—xalqь icinde iş vardьrmaqlыqnъ vek ullu maqanasъ vardь.

Pravitelstvonu etgen onovu vla kolhozla, kolhozcula emda kesi qyjьnь vla җaҗaҗan enci-mylkcytle vazar vaqа vla satьv etetile. Bu vьlaj voloqanьlьqda viz vaqanь ucuz eterge kyreҗivuvuzny toxdatьv qojarqamь kerekbiz? aјxajda kerek tyiylvuz. Biz kyreҗirge kerevbiz. alaja administrativnьj—merala vla vaqanь qatь—ucuz vaqаqа tyҗyryrge kyreҗirge kerek volmajvьz,—vizni qolubuzda voloqan vajьlqlarьvьznь-tutxuclarьvьznь (rьcaglarьvьznь) xajьrlandyrvь vla virgelej viz ol vaqanь ɵsymuny sьltavlarьn җavarqа, ucuzqа aјlandьrьqda vьlaj vla kyreҗirge kerekbiz.

Bu vizni tutxuclarьvьz qolubuzda vьla ne zatladьla, qajsьladьla?

Birinci tutxuc (rьcag)—ol qьralnь e/m. produksija xazьrlavnu usynde vazar vaqanь eniҗge qatь-ucuz vaqаqа tyҗyryrge vek ullu maqanashь voloqan ol qьralnь sentralizovannьj zagotovkalarьn planlarьn tolturmaqlьqdь.

Ekinci tutxuc (rьcag)—1932 җ. VKP(в)-ni Ara komitetini sentjavr plenumu kɵrgyzgenca „kolhozlanь, kolhozculanь emda kesi qyjьnь vla җaҗaҗan enci-mylkleni satьvqа kɵv tartmaqlьq emda kolhoz satьvnu ɵsdyrmeklikdi“.

Spekulijantlanь emda alanь qollarьna ojnavcu-tysuvcy vir qavun qьral, kooperativ zagotovitelleni (xazьrlaculanь) vazarladan qьsdamaqlьq-tasetmeklik anь vla virgelej vazarqа xar neni da ullu taҗьmaqlьq, vaqanь ucuz etmeklik usyn kyreҗni vaҗ sredstvosu voladь.

Ucuncy tutxuc (rьcag), tovarоovorotnu' kycly etmeklik emda xar ne җarьlьqda da (җirpotrev) xareketni -xadekni җajьvnu-сьqarьvnu ullu etmeklik anь vla virca bu zat vla elleni toјundurmaqlьq, (snavzat) etmeklik emda

kolhoz bazarlada çoluquv (vstrecnyj) kolhoz satıvnu tyz çajmaqlıq-quramaqlıq, tyz vardırmaqlıqdı.

Xar nege da ne çarlıyqqa da kerekli xareketni-xadekni көв etmeklik сьoарmaqlıq vorc quru bir çenil promıšlennostnu planı tolтурqanña kiriv qalmajdı. Xar nege da, xar ne çarlıyqqa da kerek volqan xareketni-xadekni көв eterge çajıvda ullu kyreş kerekdi. Xar bir zavod, xar bir fabrik, xar bir predprijatija kesini proizvodstvosundan çaravsuz volub ketgen zatlanı (otxotlanı) vu xareketni-xadekni kesinde çıjıv, qurav eterge, сьoарыqqa kerekdi. Anı kивik şirpotrebni kesini çolu bla da (kesini proizvodstvosunda) сьoарыqqa көв etivge ul-lu kyc-qarıv salıqqa kerekdi.

Bu işde, vu zatı usynde vizni çetişimli zatlarıvı da vardıla. Talaj zavodlada, fabriklede proizvodstvodar atıvıv qalqan zatladan vu xareketni-xadekni сьoарыqqa işlerge utilsexle quralqandıla. Alaj bolsada, proizvodstvonu kesini işlevynde, anı kивik satıvda da çetişim siz zatla emda tyz etilmegen zatla da vardıla. Көв volmaj „Komsomolskaja pravda“, — „Cervonnaja zmena“ degen belorus gazeti bla birge komsomolnu vu şirpotrev tovarı (xareketni-xadekni) esdyryvde komsomolnu nellej bir kyreşgenin (ucastijaın) bilir usyn, Minskin predprijatijaları tinterge rejv vardırdıla.

Minskij komsomolnu şirpotrebni usyn de kyreşgeninden, çetişimli zatları volu maxdanırsa zatı çoqudu.

Minskini „Oktjabr“ atı fabriginde reğanı kycu bla bilinnen-tavlıqan kertı za volub aqı velyrge tıjıñılydı: — „oktjabrıv“ organizasijaları, sovet satıvnu şirpotreb bla emda kolhozla bla tovaroor

menne көсүрүв век ulla politiceskij ça-
пльс иш etgendile.

„Oktijavr“ atль kijim tigivcy fabrikni LRK-sь—şir-
potrevleni produktaqa avuşduruv emda kesini stolovija-
sьna keltirir usyn hazьrlavcu punktalarьna (zag. punkt)
şirpotrevni ijgendi. Bьla da, çuvurqanlanь etge, çavqa
degenca d. v. k. z. auşdurqandьla.

Asxanь çyryvyn (ovorotun) toxtatьv, erlej oqunaq
tovaroovmenne көсген politika, vizni asxa siste-
tavьznь emda vajьqьvьznь (ekonomikavьznь) ojoqan,
sasxan, qarьvsuz etgen politika volqanь tolu asьqдь.

Şirpotrevni көв etmeklikge-çajmaq-
льqqa kyreşmeklik, „oktijavr“ atль fabrik-
ni tykencileri etgenca, çuvurqanlanь çav-
qa auşdurqan tykenlege көsmeklik volma-
qanь tolu asьqдь.

Utilsexleni vorclarь, şirpotrevni, em alqь vurun el-
lilege, kolhozlaqa, kolhozculaqa emda kesi qьjьnь bla
çaşaqan vaşxa encimylkcylege çaravlu xareketni-xadek-
ni vazarqa төkmeklik anь bla birca şaxar bla elni ara-
sьnda tovaroovorotnu keңertmeklikdi.

Şirpotrev tovarнь (xareketni-xadekni) көв сьqarьv-
qa ijivge VKP(в)-ni Ara komitetini sentijavr plenumu
(1932 ç.) век ulla aqь-es vөлgendi. „Aur (tjazөлj) so-
sialist promьşlennostnu ulla өsymy emda sosialist el
mylkny produksijasьnь ulla өsymy—çenil bla, aşarьq
(pişcevoj) promьşlennostnu çenil өsymyne emda şirpot-
revni сьqarьna көв etivuge век ulla maqana vergendi,
Alaj bolsada kesiqьjьnь bla çaşaqanlanь entda kerekli
zatlarьn tolu tavdьralmajdь. Çenil, aşarьq promьşlen-
nostnu emda avur promьşlennostnu da mьndan arь xar
ne çarьльqqa kerekli xareketni-xadekni көв etmeklik,

ullu сьқармақлық ем ullan mylk-politika vorclarьды дев ВКР(в)-ни Ара komitetini plenumu ылај tergeјdi“.

Şirpotrebni сьқарьvunu artxa qalqan ыltavu (pricipasь) nedendi? Bu zatнь ыltavu сьnalqьvurun алыв ајt-сақ, mylk organizasijala munu ucuz kьrgenden, proizvodstvonu kereklisi сақлы қетишимli-tamamль quramaqandan-қажмаqandan emda volqan vajьqlarьvьzнь kereklisi сақлы бир хажьrlандьra vilmegenden, сьң artьnda va mestньј partijньј, profsoјuz emda sovet organizasijalanь, predpriјatijalanь (қenil асарьқ, аaur promьşlennostlanь, promkooperasijalanь işlerin igige vuvuv ycyn xar kyn-de da kyreş-qazavat амаль volmaj eterge kerek volqanьн иги kereklisi сақлы бир vilmemeklikdendi. Şirpotrebni сьқарьvnu-kөв etivny ysynde artxa qalqanьн, аальна vardьrьr ycyn ne zatla etilirge kerek volqanьн, munu ycyn kyreşge, sentijavr plenumnu onovlarьnda reşenijalarьnda асьқ-қьsxa tyz қoruqla-қolla, (programma) vergendi-kьrgьztdendi.

Xar бир komsomol organizasijalanь vorcu-şirpotrebni ullu etmeklik, şaxar vla elni arasьnda smьckanь (vajlavnu-tutxucnu) kyclendirivьde saut (orudie) volqanьн emda munu nellej бир politiceski maqanasь-xажьrь volqanьн kyclь bilirge emda bu zatda partijanь reşenijalarьн tolturmaqluqqa kyclь kyreşmeklikdi. Bu zat quru şirpotrebni proizvodstvosunda işlegen komsomollaqa ајtьльv qalmajды, bu zatнь ysynde elde şaxarda da komsomollaqa ајtьladь, xar бир el tyken, xar бир kooperativ şirpotrebni көв eter қаньна savlaj volqan қарьvnu kycny salьrqa emda potrevitelleni kerekliлерin tavдыrьr-qa kyreşirge kerekdile.

Kolxoz satьv ем qatь klass kyreşni бир ylyşьdy (ucastkasьды), оң opportunist-

leni samatjəkgə tartıvlarǵ emda solculanǵ da administrirovat etivleri kolhoz satıvqa kucly zarar voladıla (tormazit etedile), emda klass çavlanǵ qoluna ojıajdıla, anǵ vla birgelej, kolхозlanǵ, kolхозculanǵ, kesi qıjǵnǵ vla çasaqan vaşxa encimylkcyleni suvutadıla, emda işcileni snavzat etivny uradıla.

Xar bir partijası, komsomol, sovet emda kooperativ organizasijalanǵ vorclarǵ, kolhoz satıvnu tamamlıǵsa çajmaqıb-quramaqıbdı.

Bu işni vaşǵıb (rukovodstvasǵ) ıǵannıǵ adamnı qoluna tuşerge anǵ qolunda çyırge kerekdi. SSSR-ni Narkomzem emda Kolхозsentri pravlenijasıǵnı onovı vla (reşenijası vla) satıv işlege xar bir işden da vaşǵna voş volub em igi kolхозculanǵ ajǵıbqa kerekdi dev kərgyztılynnen edi. Bu işde ne azda ullu kəllılyk qarıvsuz etgenden sora, kolhoz satıvnu tıjar ucun, ojar ucun kolhoz larjoklaqa, magazinlege bu zatnı ojar muratda vaşxa (cuzdıj) elementle kirlikdile. Ma bu zat ucun Narkomzem emda kolхозsentr „kolhoz satıvqa eski satıvculanǵ emda kulaklanǵ ijmezge“ dev, bildiredi (predupredit etedi).

Kolhozla keslerini satıvlarǵn ɵsdyrgen vla birgelej, bu çıjıbqa (organizovannıj), satıvqa kolхозculanǵ araqa salıbmaqan mylklerinde. emda kesi qıjǵnǵ vla çasaqan vaşxa encimylkcyleni da mylklerinden cıqqan produktanǵ-tartarqa vek ullu kyreşirge kerekdile. Kəv kolхозcula, enci mylkcyle da, bir-birde keslerini artıb zatcıqlarǵn vazarqa etıv satılmaı, kesleri varalmaj qalıb ketedile.

Kolxozlaryň borclarý bu kazywde har bir kolxozcudary, kesi qyjnyň wla çasaqan encimylkcyge produktsyn bazarqada eltiw bazar waqasý wla saty woluşluq etergedi. Satxanlyqda syqqan rasxodlany em kitce waqasý wla kolxoznu pravlenijasý saladý (ustanovit etedi).

Partija emda pravitelstvo kolxoz satynnu ullu esdyryr usyn talaj woşluqla etgendi (lgotala vstanovit etgendi), ol da respublikanskij emda çerli (mestnyj) naloglany qurutmaqlýq emda kolxozladan, kolxozculadan, kesi qyjnyň wla çasaqan enci mylkcyleni bazarda satxan zatlary usyn asxa çyjynnu qurutmaqlýq d. a. k. kew woluşluqla, lgotla.

Bu zat, bu woşluq (lgota) entda kew rajonlada savlaj kolxozculadary kesi qyjnyň wla çasaqan encimylkcyleni waryna da belgili tyjyldy. Har bir partija, komсомol organizasijany emalqy wurun worcu—(objazannostu) bu woşluqlany (lgotlany) çajmaqlýq belgili—etmeklik emda kolxoz satynnu esywyne zaran woturqada kyreşgenle wla kyçly qarşy kyreş asxan wla birgelej bu zatny har bir kolxozqada, kolxozculadary emda kesi qyjnyň wla çasaqan encimylkcyge bildirmeklik, çajmaqlýqdy.

4. Bazarqada qoşaq tovarnyň tegerge emda promkooperasijalany çanydan işlerin igige wururoqda-perestroit eterge.

Şaxar wla elni arasynda towarooworotnu kyçly etmeklik, esdirmeklik emda kolxozlany ariv quraw mylkruxy tabatyn begimli etmeklikde promkooperasijany bek ullu (rolu), maqanasý, sewewi wolluqdu emda tyjnyşlydy.

Sovet promkooperasija kesini on çyl işlegen közyvyny çaşavunu icinde vek ullu çetişimliklege çetgendi. Bu saqat közyvde kesini saflarında-kusdarladan kooperirova etgen (çyjdan) 2-3 miln. adam—80% sanajdy. Kusdarnı promşlennostnu xareket-xadək produkcijany 90%-tir promkooperasija veredi.

Ань вля бирца promkooperativni produkcijasny көvysyn masterskojla beredile.

Promkooperasija 1932 ç. 6,4 milrd. som vaqashtı produkcija berirge kerekdi, neda 1926/27 ç. bergenindenese 10 kere көv berlikdi. Promkooperasijany xaly (xarakterı) emda işi vek tyrlydy, raznoobraznydy. Ajaq kijim savut (mylkge çaraçan), aşarby zatla, maşinalaça zatla işlengenca d. a. k. tyrly-tyrly zatlany etedi-çyçarady. Alaj vly sosializm işlevny-quravnu icinde promkoopcrasijala vek ullu orun aladyla. Alaj bolsada bir-birde munu vizni sosializm işlevyvyzny usynde, ullu zat işlegeni vly volşevik çyruş salvun emda kesi çybyny vly çaşaçaçanlany çaşavlarby igige vuruvda maçaçanly ucuz көrgenle vardyla.

Promkooperasijany şirpotrev tovarny çyçarabyda da vek ullu volumu (vozmoznostu), vardy. AK-ni emda SNK SSSR-ni ijulnu 23-de 1932 ç. promkooperasijany usynden etgen begiminde көrgyztedi: „kustpromkooperasijany em ullu eterik-çyçarlyby zatly xar ne çarlylybyça da çaraçan xareket-xadəkdi“. Vyby çyl promkooperasijany savlaj programasy vly şirpotrevni 50% çuvuq vola ese, pravitelstvonu direktivasy vly 1933 ç. alany ulyşleri 70%-deri volurça kerekdile, any vly birca ellege çaravly xareketni-xadəkni (tovarny) çyçarbyça ullu kycny sallbydy.

Bu art çyllada şirpotrevni ösymy savlaj promkooperasijalany proizvodstvenny işlerinden-ösymynden

artxa qalqandь. Bir qavum xareketni-xadekni tav sьqьv-
arь-ijilivleri da toxdaqandь. Bu ьyl ullu perelom volurqa
dev namecat etilinnendi. Partijanь emda pravitelstvonu
direktivasyна kьre, promkooperasija xar nege da kerekli,
aravlu xareketni-xadekni sьqьarьvnu usynde kesini pro-
zvodstvennьj programasyн kьltyrtgendi, alaj volsada
bu zatnь planьn zadanija vla tolturmaqьqь artxa qaladь.

Bir qavum promslovьj kooperasijala (tigivcyle, ujuq
etivcyle d. v. k.) planlarьn tolturqan zamanda, bir
qavumlarь va vek artxa qaladьla (sьn artxa qalьv varqan
utilni-keseк vusaqнь, iьlevcy promьslaladьla),

VKP(B)-ni Ara komitetini sentijavr plenumu kesini
eьenijalarьnda (onovlarьnda) ьirpotrev, xareketni-xadekni
sьqьarmaqьqпь usynde zadanijanь tolmaqanьnь em ullu
ьyltavu „promkooperasijalanь mestnьj sьr'-
evoj qarьvlanь (vajьqlanь-saqlanьnаn zat-
lanь) emda ьaxarlada ellede da qьral pred-
prijatijaladan atьlqan-sьqьqan vraklanь ot-
xodlanь, utilni xazьrlavnu, xajьrlandьrunu
em qarьvsuz vardьrmaqьqдandь“ dev kьr-
gyztedi.

Aнь vla virca plenum, „tovarnь (etgen zatnь) aqacь
(kacestvosu) tamamь tyjldy alaj vla elge ьaravlu xare-
ketni-xadekni sьqьarьrqa, ijerge kereklisi caqlь vir es-
aqьl vьlmejdile“—dev certgendi.

Promkooperasijalanь iьlerinde ьetiьimsizlikleri em
ullu ьetiьimsizlikleri bu art kьzyvge derici promkoope-
rasijanь em vaь (osnovnoj) zvenosu volqan—artelni kesi
vaььna erkinligi (somostojatelligi) volmaqan emda muru
ьpravlenijasьna vьurokratla tyьyv iьni iesiz (obezlicit)
etgendile. Ara komitetni emda SNK-нь ijulnu 23 etgen
begimi artelni em ullu esine aladь, emda mьna ullu

xadekni bazar vaqda va satarqda vulluqdula. Mestnıj (çerli) organlanı emda sojuzlanı bu xareketge-xadekge vaqda keserge—işleri çoqdu emda munu erkinligi promkooperativleni qolundadı. Alaj bolsada bu zat vaqdanı ucuzda ajlandırırqda kyreşni vorcların tıjmaqlıq tujyldy; artıqda bek ne qarıvnu-kıspny da salıv kerekli adam (potrebitel) xareketni-xadekni ne qadar ucuz vaqdası va alıqına kyreşirge kerekdi. Anı ucunne hazırlannan sıjjonu em ucuz vaqda va alıqda, proizvodstvo nakladlanı, nakladnoj (salınnan) emda satıv rasxodlanı enişge tuşyırırge (snizat) eterge kerek voladı.

Promkooperasıjanı işin erge ketyırır ucı partıjanı, pravitelstvonu da xar bir meroprijatıjaları mından arışında xar ne çarlılıqda da çoraqan xareketni-xadekni vazarqda tıgylyvyn ulla etmeklikge vurulıvdula. Promkooperasıjanı sisteması qallaj bir çenil, igi quralsa allaj bir şirpotrebni planı tışında artıqda ösdyrıv, allaj bir da vazarqda emda el kolhoz vazarlaqda tıgylyvy ulla vulluqdu.

Xar bir castnikni, spekuljantnı-kustar promışlenpostlanı produksıjaların satıv alıvcı arış-berışcileni tamırları va qururqda emda promkooperativleni bir-bir zvenolarında spekuljasıjanı vardırqanlaqda qarş ulla kyreşmeklikge AK-ni emda SNK-ni begimi tolu vorc saladı. Komsomol emda „çenil kavalerıja“ bu zatnı vsınde ulla iş eterge, volışırqda vulluqdula emda kereklidile, vorcludula.

Kustar promışlanı talaj ıllıcedile. Alanı talajı produksıjasından berirge qolundan kelgenden ese, kım az veredile. Talaj çılece, çerinde cınıncı, ıylanı proizvodstvoların ösdyrallıq volqanlaj, ösdyrmej ignorırovat etedile.

Промьслалањь өсдырмекликни қуру хारेкет-хадел
продуксияњь сьоарқандан сора да хаярларь вадь. Бу
промьслањь колхозлањь қурадь, мулк-гьсхь саны ви
вегимли етмекликде емда елени социалист реконструктиро
ват етивде век улуу хаярь мақанась-себеві (ролу) во
луқду. Тутуш коллектив болқан районлада промкооперасия
алањь ішлерини—усынден СССР-ни Совнаркому іулну 26-да
етген вегиминде бу тывде айтълық вolumnу вегитеди.
El мулк аз орун алақан промьсел ваş болқан кустар
рајонлада, промкооперасияњь системасьна кирген,—
кеслери сыжув кирген вля промьслосельскохозияјственнь
артел (промколхозла) қурајдыла, кустарпромьсел улуу орун
алмақан, алај bolsада хारेкет-хадек продукция берген
сәрледе-слуцајлада кустарлада ичинде денлеј қалъв е/м
артел қураладь. Промьсел ел мулкге волушув сьамақан-
ремонт дегенца вьлај затлањь етив тура есе промкоопе-
ратив артел вьлај сәрде сьылмај,—қалыра воллуқду ањь
вля бирца колхозцула тьна самостоятелни бригадала ајгьв
қојарқа воллуқдула. Колхозлањь ичинде промьслањь өсдыр-
мекликни, колхозлањь организасиюно-хозаиственнь кыс-
лендиривге век улуу хаярь мақанась вадь.

Қырал мулкны өсдырувну усунде промкооперасияњь
бу хаярларьна-себевлерине қарамая, муны өсдырувну
усунде орпртунистлени санындан муны бу мақаналарьн
енисге урқанларьна тывејвиз, ањь кивик артелни өсдыру
санына местнь организасиялада кереклиси сақь бир во-
лушмајдыла, ес—ақы вөлмејдиле. ВКР(в)-ни Ара комите-
тини сентиявр пленумунда етилген оновла вля бу туқум
ішлени артыл қурутура керекди. Plenum: „Савлај пар-
тия, комсомол, профсоюз совет организа-
сияла емда промкооперасияла кең хаярлан-
дырьльнцан затлањь (пред. ширпотреб) өсдыр-

meklikge butyn bolqan kysny-qarvny salv ulla volufluq etigiz"—dev vujurqandy.

5. Partija emda Komsomol organizasija ala brinci saflada.

Kolhoz satvnu esdymeklik vorclany (zadacalaryny) usynde partija emda komsomol organizasijalaqa qallaj bir ovijazannostla salynnan asyqdy. Sovet kulturnyj satvnu prinsipin izvrascat etgenlege (tersjtgenlege) qarşy kyreşni qaty eterge, kolhoz satvnu çyarqa, qurarqa emda any ajaq usyne salyqa, any vla birca kolhoz bazarlada, organizovannyj satar muratda-vaqaly tovarny (xareketni-xadekni) çyarqa birleşdirge kyreş, kolhozpartilacejkalany vorclarady emda bu zatxa kyreşni kesi allyna (samatök vla) vardylyrqa kyreşgen on oronunistleni kolhozpartijacejkala kyçly ururqa kerekdile. Qyral zagotovkalanany syñ any vurun zamannda tolvusu vla tolturmaqlyq-kolhoz satvnu esdymeklikge ulla maqanasyvolqanany partija emda komsomol jacejkala, kolhozcu emda kesiqjany vla çaşaqañ enci-elli mylkcylege kyçly keñ ajtyv anylatyqa, sindirirge tolu vorcludula.

Sosializm işlevny xar bir çerinde (ucastogunda) partijanany em aktivnyj pomoşnigi volub kelgen komsomol, bu çerinde-bu işde da partijanany em igi ыşаныыj pomoşnigi volqanany kergyzurge-bildirirge kerekdi emda vorcludu.

Kolhoz satvnu prakticeskij (işde) çjmaqlyq-quramaqlyq emda bu zatny usynde komsomolnu ucastijasv qalaj volqa kerekdi? Syñ any vurun, közyvy vla toxdavsuз kolhozlanany, kolhozculanany emda enci mylkcyleni bazarlaqa varmaqlyqlaryny toxdatmamaqlyqdy. Sovet

sojuzny bir talaj rajonlarında bir-eki kere bazarğa ned çarmalyqqa varǵv igi satǵv-alyv etiv qajtxandan sor ekinci bu rajonda iş mǵndan arǵsǵna kesi allyna varǵv degen kǵlde çerli (mestnǵj) organizasijala kolhoz satǵvnu andan arǵsǵna ǵsymyn tǵjǵv qojqandyła. Bu satǵvnu ol çetisimli işin (usrexin) zakrepit eter çanyndana iş et megendile. Kolhoz emda şaxar komsomol jacejkala, kolhozculanǵ tajmazdan-kǵzyvy vla Sovetle bazarlarǵna çy rutyрге insijator (vařsǵ alsǵ çjucu, quravcu) volqǵa kel rekdile.

Анǵ ucyn kolhozculanǵ şaxar bazarǵa tajmazdan kǵzyvy vla varǵvlarǵna çymav volqǵan, alaǵa qǵjǵlyǵ berген zatlanǵ çymavlanǵ keterivny, tas etivny usyndı bu işde prakticeski ucastija eterge kerekdile: sǵz ucyn, produksijalarǵn bazarǵa eltirge sovut (tara), transport d. a. k. z.

Alaj bolsada kolhozla emda kolhozcula bazarǵa kel genden sorada komsomolnu em aktivnǵj ucastijasǵ kerek volqǵan qǵjǵnlyǵlaǵa tybejdile. Bu saǵatda ullu promǵšlennǵj sentrlada çanǵ kolhoz bazarlanǵ acadyla. Bu bazarla bir-bir çerlede asǵq avva-asǵq voř çerlede asladyla. Bu çerleni kelgen kolhozcula emda enci mylkcy le çerde kyn-neda çanur tyvunde qalǵv satǵv etmezca igi tuqum ariv mekamla işler ucyn ullu qǵjǵn-kyc izlet di. Igi işlenen-çarařxan bazar, kolhozculanǵ bazarǵa tartuda, emda satǵvnu kyçly etgen vla birca satǵvnu tajmazdan Sovetle kultur nǵj satǵvǵa ajlandǵrmaqlyǵqqa em ullu se bev volqǵanǵn biliv, komsomolla bu işgedi amaly volmaj kontrol volqǵa kerekdile.

Kolhoz bazarlanǵ çarǵqlyǵ çanǵ vla ǵrgge kǵtyruny-ajaq usyne salǵvnu usyndı komsomolia

да вутында ullan ворс салынады. Шахарлада колхоз базарла, елден келген колхозчулань емда енци мулкчулени келив қуру товарларын сатхан чег волув қалмайн, ань вла бирча врацладан, малврацладан, агрономладан волушлиқ алывси, алань көгызтгенери (Sevetleri) вла керекли оқуроға чаравлу китавла алывси, газет оқуси емда закон (juridiceskij) мулк ғысьхь (хожаиственный) чань влада үренен-чегерери волға керекди. Бу затла вла колхоз базарнь керексиз етмегеден санра, колхозчулань, енци мулкчулени, колхоз базарнь контрeволюционный агитасияда орун етерге хар заманда да хазыр волув турған кулаклян, спекулижантлян дақьда қалқан ваьха қараңь элементлени влїјанијайарьна, тувлерине туьшугув қојарьқвьз.

Колхоз базарлада сая ичген чегерле, қьзыл уголокла, китавла сатылған оқуған чегерле, врасевный, juridiceskij емда агротехническij консултасияла, кино передвизкала д. а. к. қуравда, чьјьда комсомол организасияла волушлиқ етерге керекдиле, Комсомолға вулажда ullan ишле вардыла. Комсомол организасиянь колхоз базарда шeflekleri, Комсомолну хар бир ишнде да белгилі волға чарьроға, сың ал бирин еин ваь волувда колхоз базарлянь културно-вьтовой чань вла игиге бируроға керекдиле.

Бир-бир чегерледе комсомол бу ишни усында ишле шегир (interesный) орыт бергенди. Көв волмај Odes облaстнь Ничевскij деген районунда биринци комсомол колхоз базар (комсомольский колхозный базар) волғанеди. Агитироват етер—емда колхоз базарнь чьјарға қурағға дев район комсомол организасия төгерекеде елге бригада ијди. Ничевскij районну пред-

prijatijalarında işləgen komsomolla keslerini kyçleri—
qarvlaş və kolhozçulara satar usyn xar ne çarıllyq
da kerekli volqan tovarnъ, anъ kivik, vazıranda, girled
xazylaqanedile, komsomolla tykenlede, şaj icgen çerlede
vazıranda xalqnъ icinde kulturnъ (çarıllyq) işle vardırđyla
Kolhoz vazarnъ kenertivde (razvertvovat etivde), çьjudal
quravda komsomolla partijaqa voluşmaqlыq və birç
işde ne etallыqlarъn, İlicevskede komsomol bazar avva
acьq-acьq volub kəgyztdy. Komsomol jacejkala çanъ
kolhozla keslerini artыq zatlarъn (izlişkalаръn) kolhoz va
zarlada satъvnu usynen ne onovla (meroprijatijala)
etgenlerini „kursunda“—(„oqunda“) volub qalыqqa kerek
tyjldyle.

Kolhoz komsomol jacekalanъ da—kolхозlarda
satъv işni çyrytmeklikge em igi komsomol
lanъ—kolhozçulanъ vermeklik em vek kerekli
(vaznъ) pocetnъj borclarъ, zadacalarъdъ. Komsomolçula
cъn al virunda kolhoz satъvqa eski (bьvşi) satъvcula
satъvcula-alъvcula emda kulakla kirmezine kyreşirge
kerekdile. Satъv işlege aьyыlqan komsomollaqa, spesi
alnъj kursla acьv alanъ scetovodstvaqa yretiv ne çanъ
vlada voluşurqa, komsomol jacejka tolu borcludu.

Komsomol jacejka xar bir kynde işinede da vi em
vaznъj ucastkaqa aqlы-esi (vnimanijası) vəlynurđ
kerekdi. Kolхозlarda birer tьjnşly ucastkada (çerde
işləgen komsomollanъ, kəzy-kəzyvъ və komsomol jace
kalanъ sobranijalarında (çьjylularында) vyrolarъnъ zase
danijalarında, alanъ dokladlarъna ne işle etgenlerine tь
nъlaj tururqa kerekdile.

Kolhoz satъvnu əsdyrmeklikde kenertmeklikde
satъvnu ariv, aşxъ tuqum çьjarqa, e.m. produktanъ

*) Predpriatija dev—fabriklege, zavotlaqa d. a. k. zatlaqa, işetilinme
çerlege aьtьlnadъ.

адаһы (качестваһы) иги етмекликге енда ваҗаһы исуз етвде д. в. к. колхоз сатыну өсдүрүвнү усында комсомол җаеҗкала социалист еришв методну кычлы кең вардырҗа (применить) етерге керекдле.

Талаҗ комсомол организасијала енда Совет сатывлань хайгып таҗанасып (значенијасып) енда кооперасијалань тоиларып енисге көредле (не доценивають) Сатывну алыну (торговлијаны) енда кооперасијалань снавзат етмеклик сорулань (вопрослань) усында бир җавум комсомоллань волумларып (настроенијаларып) комсомолну ара комитетини секретарь Көсарев җолдаш, ВЛКСМ-ни VII-ци вүтев сојуз конференсијасында тыз волумлаҗындь (охарактеризоват етгенди).

„Бизде, дегенди ол,—снавзат етв (төјүндүрү) вoпросну усында век көв җетишсиз—мизамсыз затларьбыз вардыла; алаҗ bolsада бу җетишсиз, мизамсыз затлаҗа комсомоллада бир тырлы, бир җарайдыла: муну вла бу зат кертти иш волув ајтыльв җалады. Сен бу җетишсизлени, мизамсызлань биле турҗанлаҗ вьлань тас етер җанындан, кыреҗмеҗесен енда вүзатнь тас етмеҗсен, сен кесиң бу җетишсизлени, мизамсызлыҗлань вардырасан дев вoпросну ма вулаҗ салҗа керекди.

Бу областнь (бу затнь) усында комсомолну алында җаллаҗ ворҗла турадыла? Сатывҗа үренирге керекди. Ишчилени җашавларында „уаҗ“ затла үсүн кыреҗирге керекди: ишчилени столовијаҗа, варҗан заманда көзыну (оцредни) җурутмаҗлыҗа, турҗан-җасаҗан җерлерин кирсиз етмекликге, киноҗа җүрүтүге д. в. к. културнь „уаҗ-кесек“ културнь затла комсомолну хар кынде есинде волҗа керекди.

Көбле, кооперасијлада, ларҗоклада, столовијаллада кеслерини ишлерин „уаҗ-киҗе“ ишге санаҗдыла; енда бу ишни усында сеҗеҗиргеда үяладдыла. Социалист җыралнь

İcinde xar bir igi etilinen iş, tyzlyk,—ariv emda çigerlik işdi. Ань усун Sovet qьralнь icinde kesiqьjьнь bla çaşaşanlanь, „çaşavlarьn igige bururqa sovet çanьnda volumnu igige bururqa muratda etilinen, uvlanan—xar bir tuqum işda rocetньj (сьjьль) işdi. Ma bu çerde biz aştьrqa kerek volavьz—vizni icibizde, biz komsomolları entdasьnda da kooperasijada, stolovijalada işlegen quluqçulaqqa, ucitellege (usdazlaqqa) tav doktorlaqada igi qaratajvьz. Bu qaramaqlьq, bu iş tyz tyjyldy. Igi çoldaşlanь, igi satьvculanь, vizni igi uvçrşisalarьvьznь, xalq aşaşan çerde (stolovijalada) igi aş verivcyleni—igi qulluq etgenleni öрге ketyryrge kerekviz; emda alanь igilerin primirovat eterge alanь usynden gazetge çazarqa, emdanь bla virca işci klassнь icinde-arasьnda vьlanь avtoritetlerin ketyryrge kerekdi“.

Ajhajda komsomol kolhoz satьvnu kenertivde-ösduryvde emda xar ne çarьllьqqada kerek volqan xareketni-xadekni (tovarnь) сыqarьvda, çajьvda d. a. k. zatlanь usynde partijanь көgryzgenin çaşavda vardьrьr usun xar kynden-kyne көvden-kөv işlejdi-ucastvovat etedi alaj bolsa da bu ucastija-işlev entda uzaq-uzun qavьl çetişimli tyjyldy.

Kolhoz satьvnu çьjьvda-quravda şaxar komsomol organizasijalada alda—vaşсьlьq eterge, sebev volqa kerekdile.

Ol demeklik nedi? Ol demeklik, qoşaq promtovarьn bla satьvnu-alьvnu ösduryvde emda xar ne çarьllьqqada çaraşan tovarнь сыqarьvda birinci-сьn aloqa inisiativalarьn, көrgyztmeklik, prajavit etmeklikdi. Xar bir fabrikde, zavod da, kustarьn po-promьslovьj artellede volqan komsomol jacejka pro-

izvodstvodaп çaravsuz atььь qalqan (otxodlanь) xajьr-landььььqа, tavарqа kyreşirge kerekdile.

Predprijatijalada utilsexle-busaqatda quralьь, ɵsyv tevregendile. Bu zat, bu iş kesini çolunda ɵsymunde көv tyрly-tyрly cьrnavlaqа çoluqadь. Predprijatijalada avur industrijanь (tjazelьj industrijanь) xozjajstvennikleri xar ne çarььььqada çaraqan tovarнь, ijuni çajьvнu хajььп, maqanacьп enişge uradьa, ucuz көredile (znamenijacьп doosenivat etmejdile).

Işde utilsexleni cьjmaqьььqа-quramaqа az aqь-es vɵlyv qarajdьa. Aнь bla birca aнь severi bla tyрly-tyрly proizvodstvolada xalqа (massaqа) çararlay xareket-xadek etivge çararlay vaqalь zatla-otxodla sraf volub ketedile. Bu çerde acьq tyjylmvdь, predprijatijalada volqan komsomol organizasijalanь emda bireм-bireм komsomollanь allarьnda xar ne çarььььqada çaraqan (şirpotrevni) ysynde bu zatнь ysynde, aльnda qallaj vorclarь volqanь?

Amalsьz kerekdi bu işni ysynde çaньz inisiativacь, talasmaqььь (zelanijacь) emda qaçььqamaj kyreşmekligi.

Komsomol jacejkala xar ne çarььььqada çaraqan tovarнь cьqarmaqьььqа qalaj-alaj bolsa da dev kyreşirge kerek volmajdь, kerekdi kyreşirge tovarнь çaravlusun, ijerge aqacьп igi etivge.

Busaqatda em vek kyreşmeklik emda ol tovarнь elge çaravlu, aqacь ullu, igi emda kesini vaqacьп ucuz etergedi.

Predprijatijala, kijgenleni, aşaqanlanь icgenleni (potrevitelleni) kerekli zatlarьп vek qarьььsuz biledile (qarьььsuz izucat etedile) Bu хьjsavdan, komsomol jacejkala potrevitelni kereklinin bilivny izucat etivny ysynde etiv-cy-cьqarьььcи (производящий) emda satьььcи (торгую-

ший) organizasijalarda volusmaqlıqqa kelge kerekdiler. emda kolhozlarda varıv, — potrevitel — bla etiv sunu-sı qarav sunu bir-birine tuvetiv potrevitelni kerekisin (спрос) bilirge kerekdi.

Komsomol jacekala promfinplanna emda veşçılıqqa 4 ıyloa toltururqa kyreşgen islerinde tyşgen ıyly-ıyan vaqıal tyrlı-tyrlı xalq arasında isni formaların xajırlandırgıqa kerekdile.

Tovarnı quru sı qarıqandan — ijgendenden sora da anı kereklige (potrevitelge) biliv, elte—setdire bilirge kerekdi. Vyılyoı ıylnı usuncy kvartalında¹⁾ vytyrgı ıylnı kvartalardan ese elge eki, eki keredenda artıq tovar ijiledi. Tovarnı elge ceñil ilıny-qymıdatıvqa emda tovarların promşlennostlada ıatıvları bla qatı kyreşni usynden partıyanı Ara knımiteti enci (spesialnıj) onovla — ukazanijala bergendi.

Tovarnı ijude-qymıdatıvda, ıyrytyvde entda talaj vyokratlyqla, volokitle emda vaş avurtıxan zatla isde (praktikada) ıyryjdyle — vardıla. Talaj oblastlada emda krajlada, tovarnı predprijatıjaladan promşlennostların satıv-alıv etgen vaşlarına iju emda andan rajon aralarında kooperativ vazlaqa, el kooperativlege iju asıv qavı varmajdı. Entda alqınca elge sanaloıan tovarnı saxarda satıv, tovarların scetsuz iju emda sojuztransnı sklavlarda, temir ıolda tıjıv d. v. k. vullaj tuqunı cetisimsiz zatla ıyrydyle.

Fabrikleni sklavlardan tovarnı ıyklev aşırgıvnu-ıjınu kesini qaravnu luquna (navlydenıjasına) almaıan fabrik

1) Kvartal dev uc ajqa ajıladı.

abriklede emda zavodlada, allaj komsomol jacejka volqa volmaz.

Transportda, tovarny qalaj cyklenenleri aşyrdanlaryn, çoldan tyjdanlaryn vla tyjmaçanlaryn emda tovarny qalaj satyv alçanlaryn d. v. k. zatlanь sьncьsьlamaçan, vьlaça qaravul volmaçan komsomol jacejka volqa volmaz. Qьsxa söz vla ajtyrça, partiya emda pravitel'sva elge dev ajьrdan ullu tovar (xareketxadek) kьcny-qaryvny potrebitelge (kereklige) em vek çenil emda çetişimli, (ekonomno) varьqьna qaravul volqa, sьncьsьlarça komsomol jacejkala vorcludula.

Fabriklede, zavodlada, ZRK-da komsomol jacejkala samozagotovkany çьjuça-qurarça em ullu kyçlerin-qaryvlyaryn alçьbьqlaryn-vaşçьbьqlaryn (inisiativalaryn) salьrça kerekdile. Şaxar bazarlada optovyj zagotovka qururça kyreşgen umut etgen kooperasijala vla amaly volmaj kyreşirge kerkdi. Samozagotovka el punktdalanь em teren çerlerinde varьrça kerkdi. El punktdalanь em teren-qalyн çerlerinde samozagotovkany çьjar-vardьgyr ucyn komsomol jacejkala em igi komso-mollaryn ajьgv ijerge kerekdile.

Şaxar komsomol kesini iş formalary-metodlaryn vla da kolhoz satyvnu kenertivde ullu etivde el komsomol organizasijalaça, kolhozlaça emda kesi qьjьnь vla çaşaçan enci mylkcylegeda xar ne tyrly çanyn vla da ullu voluşluq kergyztirge kerkdi.

Sovet satyv-alьv tojundьrmaqlьq vorqozlanь vьlanь „kitce-kesek“ zatxa, sanarça kerek volmajdy! Kolhoz

satъv-alyv ucastoknu, komsomolnu bytev işinde da em bek birinci otvetstvennyj emda komsomol jacejkalany birinci közyv vorcu eterge kerekdi.

Kolhoz satъvnu işin, komsomol organizasijalany em syly em vaqaly tyz emda çiger-çigit işleri eter-ycun amaly bolmaj kyreşirge kerekdi.

Kontrol soruyla.

Brinci vaşxa.

1. İşci klassny snavzenijasyn igige burmaqlyq vorcu sosializm işlevny vorclarany em bek vaş, kerekli vorcu nek volady?

2. Mъndan arъsında kesi qyjny bla çaşaqanlany materijalny, kulturnyj çany bla da, vaşxa tyrly-tamr bla igige burur ycun vizni uslovijavyz varmady?

3. Kesiqyjny bla çaşaqanlany snavzat etivny çetişimsizlikleri emda vizni ösyv kelgen volumlu zatlarvnyz haxyrlandyga bilmemeklikni slytovu (pricinasъ) nedendi?

4. Tovarooborotnu ösdyryvny usynde kooperasijany qallaj çanylyclarъ volqandy?

5. VKP(b)ni AK, Sovnarkomnu emda sentrsojuznu da majny 12-de 1931 ç. istoriceskij övroscejjalary qallaj tuqum işle programmala salqandy?

6. Satъvnu bustqatda ösym-bazasъ alqyn, per-ni közyvynde bazadan vaşxalyq qalaydy?

7. „Kim, kimni?“ degen voprosnu şaxarda elde da art al volmaj sosijalizmaqda haxyrqa, kapitalizmaqda qarşy reşen volyv voşalqandy degenni maqanasъ nedi?

Ekinci başxa.

1. Partijanь emda provitelstvonu myrzev хазьrlavnu, myrzev vla satьv etmeklikni emda mal хазьrlav vla et satьvnu ysunden onovu reşenijasь kolhoz satьvnu oşdyrur ysyn ne tuqum uslovijala veredi?

2. Myrzevny emda mal хазьrlavnu planь kolhozla-
qа emda başxa enci çarль-ortalьq mylkcylege vьjьl—vьl-
tьrнь qatьnda qallaj bir qьsxartьlqandь?

3. Qьralнь sentralizovannьj zagotovkasьнь planь
tolturmaqlьq sovхозlanь, kolхозlanь vinci vorclarь nek
voladь?

4. Busaqat kəzyvde e/m. artel kolхозlanь vinci-voş
formasь nek voladь?

5. Kolхозlanь proizvodstvennьj kygly etivde, kol-
hoz satьv kygly tutxucu (rьsagь) nek voladь?

6. Kolhoz satьvdan cьqqan хажьr qajrь varadь?

7. Kolhoz satьvdan cьqqan хажьrdan yleşinnegen
kapitalqа qallaj bir prosentini cьqqaradьla emda iş kynle-
ge nellej bir procenti varadь?

Усуну başxa.

1. Kolhoz satьvqа kulakla nek kygly qarşь varadьla?

2. On opporunistle *kulaklaqа ne vla voluşadьla
emda bu zat işde (praktikada) nege çetdiredi?

3. Klass çavlaqа „sol“ opporunistle ne vla voluşa-
dьla emda vьlanь politikalarьndan praktikalарьndan da
kim qavadь, kim хажьrlanadь?

4. Arьş-verişcile spekuljantla vla qalaj kyreşirge ke-
rekdi?

5. Kolhozla, kolхозcula, emda kesi qьjьнь vla ça-
şeqan enci mylkcyле vazarda qallaj vaqа vla satьv etedile?

6. Вақанъ ucuz eterge qalaj kyreşirge kerekdi?

7. Satъvnu kolhozla bla xareket-xadek auşuduruvoqа
вигив qojarqа nek volmajdъ?

8. Kolhozlaqа, kolhozculaqа emda kesi qъjъnъ bla
çaşaqan encimylkcylege satъvnu usynde ne tuqum voş-
luqlа (lgotala) verilgendile?

9. Kolhoz satъvoqа eski kulaklanъ, varişnikleni (spe-
kuljantlanъ ijerge nek çaramajdъ?

10. Başxa enci mylkcy çarъlanъ, ortalyqlanъ pro-
duksijalarъn kolhoz çъjыlan (organizovannъj) satъvoqа
tartmaqlыqda kolhozla ne bla voluşurqа kerekdile?

Törtynсy vaşxa.

1. Şirpotreb xareket-xadek bla çoluquv satъvnu eş-
dyrmeklikde promkooperasijanъ ne хажъгъ vardъ?

2. 1932 ç. promkooperasija qallaj bir produksija
berirge kerekdi?

3. Promъslovъj sistemанъ bir zvenosu bolqan ar-
telni usynden provitelstva ne onov etgendi?

4. Promkolhoz ne zatdъ, ne va kolhozlanъ proiz-
vodstva çanъ bla kyçly etiyvde emda kolhoz satъvnu
osdyryvde ne хажъгъ vardъ?

Beşinci vaşxa.

1. Kolhoz satъvoqа vaşçыльq-alcыльq etivde part-ja-
cejkalaqа qallaj vorçla salъnadъ?

2. Kolhoz satъvnu eşdyrmeklikni usynde komsomolnu nellej bir rolu vulluqdu?

3. Kolhoz satъvnu eşdyrmeklikni usynde şaxarçы
komsomolla, elci komsomollaqа qallaj voluşluqlа eterge
kerekdile?

4. Spavzenijany, satyvnu emda kooperasijany işlerini (voproslargny) usynde bir qavum komsomollany nas-troenijalargndan Kosarev çold. qalaj ajtxandy?

5. Isceleni çaşav xallargnda kerekli volqan „uaq“ zatlaqa tursunmamaqlıqny artyn uzerge“ degen lozungnu işde—çaşavqa vardırgıqa demekden maqana nedi?

6. Fabriklede, zavodlada komsomol jacejkala util sexni çyjvnu emda şirpotrevni cıqarğvda qallaj bir rol-lary vollarıdu?

7. Elci kerecilege xareketni-xadekni çenil ijer uc-yn-atar ucyn ne kerekdi?

Ne zatlanь oqurqa kerekdi.

1. Kolhozlanь quralıv, mylk-ğyxь çany bla begim-li etivny usyn den VKP(B)-ni Ara komitetini fevralny 4-de 1932 ç. etgen begimi?

2. AK-ni emda SSSR-ni Sovnarkomunu 1932 ç. myrzeden, myrzev xazırlavnu, emda kolhoz satyvnu ösdürmeklikni usyn den etgen begimi.

3. AK-ni emda SSSR-ni Sovnarkomunu mal xazırlavnu planıny emda kolhozla, kolhozcula kesi qıjny bla çaşaqaqan ellileni et bla satyv etmekliklerini usyn den etgen begimleri.

4. AK-ni emda SSSR-ni Sovnarkomunu kolhozlanь kolhozculanь emda kesi qıjny bla çaşaqaqan enci mylk-cyleni satyv etmekliklerini usyn den etgen begimi.

5. V. N o d e l. Kolhoz satyvnu usyn den. Partizdat 1932 ç.

6. A. L v o v, A N u r i n o v kolhoz satyvnu qıxha zamanda ösdürge, selkolhozgiz, 1932 ç. v. 25 kor.

7. Ja. A. J a k o v l e v. Kolhozlanь organizasijonno-xoziaistvennyj kyçly etmeklikni emda kolhoz satyvnu

- əsdürmeklikni usynden, selkolxozgiz, 1932 ç., в 40 k.
8. Bytev Ukrainapartkonferensijada Molotov ç. səzy (reci).
9. Bytev Ukrajnpartkonferensijada Kaganovic çold. səzy (reci)
10. AK-ль emda SSSR-ni Sovnarkomunu promkooperasijalanь perestroit etmeklikni usynden vegimi.
11. SSSR-ni 1932 ç. taşuvul (ивогоспъj) kampani-anь usynden etgen vegimi.
12. VKP(Б)-ni AK-ni sentijavr plenumunu vegimi.
13. MK. emda Mğk—plenumunda 1931 ç. Kaganovic çold. dokladь.

S o z v a ş l a .

Uşaq neni usyndendi.

1. Tovarovorotnu ullu əsdürmeklik—sosalizm işlevny em vaş vorcudu 3
2. Kolhoz satъv—kolhozlanь proizvodstvennъj çanь vla kycly etmeklikde tutxucudu—гъcagъдъ 9
3. Opportunist izvrascenijalaqa (tersejtgenlege) qarşь varmaqъq—kulaklaqa, spckulijantlaqa qarşь varmaqъqъdъ 15
4. Bazarqa qoşaq tovarnь tegerge emda promkooperasijalanь çanьdan işlerin igige vururqa-pere-stroit eterge 25
5. Partija emda komsomol organizasijala vi-rinci caflada 31

Ответ. редактор
О. Урусов.

Изд. № 31

За технич. редактора
А. Л. Урtenов.

Сд. в наб. 7/V-33 г. Под. в печ. 20 V-33 г. Статфор. Б6—125x176.

Кисловодск, Типография Кароблнаиздата.

Горлито № 475. Зак. № 902. об'ем 1,375 п л. × зн. 80,784 Тир. 1000

Вагавъ 12 к.

Цена 12 к.

о. п.

32 1823

На Карачаево-Балкарском языке.

Ю. Беркович, Я. Мазор—Колхозная торговля и задачи комсомола. Перевод А. М. Гаджаева.

Типография Кароблнациздата

Кисловодск

1933 г.